

ვისაც 1913 წლ. არ გამოუწერია უურნალი „კლდე“, იანვრიდან აღარ გაეგზავნება.

მოკვეთილი კვირეული საზოგადო. მოკვეთილი

მიზრი და სალიტერატურო შურონალი

რედაქცია ღიაა 10-3 საათ.

მისამართი: თბილისი, Габаевский пер. № 3 რედაქცია „კლდე“. დეპოზიტის: თბილისი კლდე.

სარჩევი: მესამე პოზიცია. — ა — ისა. პასი. — ა — ლისა. ცისე-დარბაზი. — (თარგმ.) ეკ. გაბაშვილისა. კვირიდან-კვირამდე. ნახურწკლები. — ეკა-ლისა. წვრილი კრედიტი. — ნაადარაანთ კარე-ლისა. კოთხურატეული ქრთიკა. სსზისა და ქარ-თეული ხალხის მამული. — თევდ. ლლონტისა. ქართული თეატრის გარშემო. — რაესი.

მესამე პოზიცია

„სახალხო გაზეთს“ ერთი სასაცილო ჩვეულება სჭირს. პირველი პირის შესახებ მუდამ მესამე პირის პოზიციას იჭერს. როცა არწმუნებენ გაზეთს, რომ არ შეიძლება რიცხვების ასე თვლა, და პირველიდან პირ-დაპირ მესამეზედ გადასკუბება, რადგან პირ-ველსა და მესამეს შორის მეორე არსებობს, მაშინ იგი წინ აყენებს ეგრედ წოდებულ თავის „მესამე პოზიციას“.

როდესაც ამას წინადა მან გამოაქვეყნა კახეთის რკინის გზის დოკუმენტები, სოლო-მონის სიბრძნე იხმარა და კრიტიკაზე ბებრუ-ხუნასეგებ ბრალი შუაზედ გაჰყო. ნახევარი თავ. პ. თუმანიშვილს აკუთვნა, ნახევარი — თავ. გ. ბაგრატიონს. თვით კი, როგორც ასეთ საქმეებს შეეფერება, „მესამე პოზიცია-ზედ“ დასდგა.

რკინის გზის სადგურებზედ არიან ისეთი ცარიელი ვაგონები, რომლებსაც ხან ერთ მატარებელს გამოაბამენ, ხან მეორეს. ჩვენი ცხოვრების სადგურზედ „სახალხო გაზეთი“ ამ ცარიელი ვაგონის როლსა თამაშობს. მას არა აქვს თავისი საკუთარი ლიანდაგი, თავი-სი საკუთარი ტვირთი. ხან ერთ საკითხს გამოეხმება კუდში, ხან მეორეს და ყველგან ბოლოთრობას თამაშობს. ასევე იქცევა იგი თავდაზნაურულ საკითხშიაც. ბავშვმაც კი იცის რაშია საქმე. ჩვენს წინ გადაშლილია საკითხი კახეთის რკინის გზისა, მთელის სიგრძე-სიგანით. იმაზედ ცხადი pro et contra, რომელსაც წარმოადგენს კახ. რკ. გზის სა-კითხში თავ. გ. ბაგრატიონი და თავ. პ. თუმანიშვილი წარმოსადგენადაც კი ძნელია. უნდა გადაწყდეს საკითხი — იყვეს თუ არა კახ. რკინის გზა თავად-აზნაურობის ხელში. თუ გვინდა, — მაშინ ჩვენი ზნეობრივი მოვა-ლეობაა ხმა თავ. გ. ბაგრატიონს მივცეთ, თუ არ გვინდა — მაშინ ხელ-ფეხი უნდა გაუხ-სნათ თავ. პ. თუმანიშვილს და მოვაშოროთ მას თავიდან ყოველივე საყვედურიც.

„სახალხო გაზეთი“ ალაღის გულით ორივეს ქოქოლას აყრის და ისევ თავის „მესამე პოზიციაზედ“ სდგება.

„სახალხო გაზეთის“ ნებაა რომელ პო-ზიციაზედაც უნდა იმაზედ შესდგეს, რადგან ყველა ქათამს თავისი ქანდარა აქვს.

მაგრამ ბურიდანის პირუტყვობა ასეთსაკითხში და ვერ გადაწყვეტა იმისა—მარჯვნივ სჯამოს თივა, თუ მარცხნივ, -დიდ“ პოლიტიკურ გაზეთისთვის შეუფერებელია. მაგრამ ყველაზედ მეტად ჩვენ გვაოცებს ის თავ-შეუდებელი საქციელი, რომლითაც ექცევა გაზეთი თავად ბაგრატიონსა. თუ „ჩამოყალიბებულ“ პოლიტიკურ ჯგუფის ორგანოს, იმდენი გამბედაობა აქვს, რომ დითირამებს უმდერის თავ. ალექსანდრე ორბელიანის მარშლობას, იმდენი რიგიანობა მაინც უნდა ჰქონდეს, რომ როცა თავ. ბაგრატიონის წინააღმდეგ სწერს და მის მოღვაწეობას მანედ სახავს, თვისი აზრი ერთი მაგალითით მაინც დაასაბუთოს.

რითი განსხვავდება „სახალხო გაზეთი“ გოთუას „ხაკავასკაი რეჩისაგან“ რომლის წინააღმდეგ იგი ყოველ დღე „ხელ მოწერილ“ პროტესტებსა ბეჭდავს, თუ იგიც ცარიელის ცილის წამებით სცდილობს საზოგადოების მოტყუილებას. ან რაზედ ამყარებს თავის ავტორიტეტს გაზეთი? რად ჰგონია რომ ამ ცილის წამებას ვინმე დაუჯერებს. ერთად ერთი, ვისაც კი შეეძლო ამ ცილის წამების დაჯერება, მხოლოდ „ხაკავასკა. რეჩია“, მაგრამ, განა ამ გაზეთს არა აქვს უფლება უთხრას „სახალხო გაზეთს“— ჩემო კარგო, ეგ ხომ ჩემივე შეთხზულია!

მაშ რად დასჭირდა გაზეთს ასეთ კრიტიკულ დროს საბედისწერო თამაში?

თუ გაზეთის თქმით ჩვენი „საზოგადოებრივობის“ ხსნა თავ. ბაგრატიონის გაშავებაშია, განა სიაბსურდესთან ერთად, ამით უპირველესად ყოვლისა, გაწბილებული არ არის ის პოლიტიკური პარტია და მთელი მისი მოღვაწეობა, რომელიც ყველა ქუჩაზე ჰყვირის—ხალხი ჩვენ მოგვდევს, ფესვები ღრმათა გვაქვს გადგმულიო! განა სირცხვილი არ არის „გაბატონებულ“ დემოკრატიულ და თვით სოციალისტურ პარტიისთვის, რომ მათისავე სიტყვით მთელი ხალხის ბედი თურმე დეპუტატთა საკრებულოს ბნელ ოთახებში ყოფილა გამონასკული და მხოლოდ ეხლა მიხვდნენ საიდან მოგველის საფრთხე. და თუ მართლა ასეა, გულახდილად გვსურს შევეკითხოთ გაზეთს, განა უკვე დაგვიანებული არ არის „სამშობლოს ხსნა“?

მიუხედავად ყოველი რწმუნებისა, რომ „სახალხო გაზეთი“ თავად-აზნაურთა საქმეებში არ ერევა—უკვე დიდი ხნის მიჩნეული ფაქტია, რომ „სახალხო გაზეთი“ აქტიურ მონაწილეობას იღებს თავად-აზნაურობის ცხოვრებაში და თავის ორქოფულის მდგომარეობით საქმეს მხოლოდ აძნელებს. ამას ამტკიცებს ის თავის წერილებით, ამას ამტკიცებს ის თავის ჯგუფის წევრებით, რომლებიც აკრობატულის მოხერხებით ერთსა და იმავე დროს დემოკრატიულ ჯგუფის წევრებიც არიან და თავად-აზნაურთა ცხოვრების პირველ რიგებშიაც სხედან. ჩვენი საქმე არ არის ვილაპარაკოთ მათ პარტიულ ეთიკაზედ, მაგრამ როდესაც გაზეთი ეგრედ წოდებულ „ობოზიცის“ რიცხვში თავისიანებასაც ხედავს და ამ თავისიანებს ურჩევს ილონეთ რამე, რომ თავად-აზნაურთა ბიუჯეტი „ყოველ-წოდებრივი“ თანხა გახდესო, ჩვენ საჭიროდ მიგვაჩნია ვსთქვათ, რომ სწორედ ეს „სახალხო გაზეთის“ ჯგუფის დემოკრატიული წევრები იყვნენ, რომ კახეთის რკინის გზის საკითხის დასმის დროს მაისის კრებაზედ, დემონსტრაციულად კარში გალაგდნენ. და საკითხი იმის შესახებ, თუ ვინ იღვა სათანადო სიმაღლეზედ იმ წუთში, „საზოგადოებრივობის“ მტერი თავ. გ. ბაგრატიონი, თუ ეს დემოკრატიული კუდი რეაქციონური „ობოზიცისა“, თუნდა იმავე ავტორისთვის მიგვინდია, რომელმაც კახეთის რკინის გზის დოკუმენტები გამოაქვეყნა და საზოგადოებას ის ფაქტი კი დაუმალა, რომ სწორედ ამ „სახალხო გაზეთის“ ერთ-მორწმუნენი მეთაურობდნენ იმ თექვსმეტკაცს, რომლებიც საჭიროდ არ სცნობდნენ თავ. ბაგრატიონისთვის განუსაზღვრელი უფლება მიეცათ კახეთის რკინის გზის დახსნის საქმეში.

არ შეგვიძლიან გვერდი აუაროთ აგრეთვე იმ აბსურდულ მსჯელობასაც, რომელიც თავად-აზნაურთა ბიუჯეტის და ამ ბიუჯეტის განაწილების უფლებას სხვაზედ გადაცემას შეეხება, თუ გინდ ეს სხვა „ყოველ-წოდებრივი“ დაწესებულება იყვეს. სრულიად უფიცი უნდა იყვეს ადამიანი და ჩვენი თავად-აზნაურობის ცხოვრების ისტორია არ უნდა იცოდეს, რომ ასეთი აბსურდული რამ

შესთავაზოს საზოგადოებას. ერთი მეთაურ-თავანი გახეთისა კ. აბაშიძე წარსულ წლის წ. კ. გ. ს. კრებაზედ იმისი წინააღმდეგიც კი იყო, რომ საზოგადოების კუთვნილი სამუხეუმო ნივთები უფრო სპეციალურ საზოგადოებას გადასცემოდა, წელს კი გახეთი გამოდის და ყოვლად უთავებოლო აზრს ჰქადაგებს, რომ მთელი თავად-აზნაურული ქონება ისეთ კერძო და დროებით საზოგადოებათ გადაეცეთ სამუდამოთ და საკუთრებათ, როგორც არიან სასკოლო, წერაკითხვის და სხვა საზოგადოებანი; და იმის გარანტიას კი არ იძლევა,—ეს საზოგადოებანი ხვალაც იარსებებენ თუ არა?

თუ ეს არის „სახალხო გახეთის“ დემოკრატიზმი და „ყოველ-წოდებრივობა“, მოვასხენებთ გახეთს, რომ გონიერება და ჭკუა თვით დემოკრატიზმისთვისაც საჭიროა და მის პოლიტიკაში კი ამას ვერ ვხედავთ.

ბ ბ ბ ს ი

II

„სანადგლო“ ფული.

ეს მესამე შემთხვევაა, რომ აღმოსავლეთ-დასავლეთის ქართველი თავად აზნაურობა კარგა ბლომად ფულს იღებს ბატონ-ყმობის წყალობით. სჩანს, ბატონ-ყმობა გემრიელი ლუკმა ყოფილა. „ყმა-სულის“ გამოყენება და მით სარგებლობა შინაურ, საოჯახო ნივთივით, ისპობა სამუდამოთ ამ წლის ჰირველ იანკრიდან და მასასადამე დღეიდან ველარავინ მოესწრობა მეოთხე შემთხვევას „ყმა-სულით“ სარგებლობისას, ახლა კი, ალბად ღვთისა და ბედის წყალობით, ყმა-სული მოისვენებს და არხენად ივლის ქვეყანისა პირსა ზედა.

ჰირველი შემთხვევა ყმა-სულის გამოყენების შინაურ, საოჯახო საქმისათვის მოხდა ნეტარ ხსენებულ თავად მიხეილ სიმონის ძის ვარანკოვის დროს (1844—1854 წ.). ინგლისურ გემოვნებაზე აღზრდილმა დიდებულმა მოისურვა და სცნო საკეთილოდ, რომ ქართველ თავადს და აზნაურს დაენებებინა თავი სოფლის ქვარტლიან სახლ-კარისთვის, ხარ-კამეჩისთვის, ქ. თბილისში დატრიალებულიყო და გაეჩაღებინა ევროპიული ცხოვრება. ამისათვის საჭირო იყო ფული და მხოლოდ ფული. თ. ვარანკოვმა დააარსა „პრიკაზი“, რომელიც

ფულს აძლევდა ბატონს და გირაოდ ყმას იღებდა. პრიკაზისთვის იმდენად ხელ-საყრელი არ იყო მამულ-დედული საგირაუნოდ გამზადებულ ყმისა, როგორც თვით ყმა-სული, მისი ფიზიკური ძალა, მარჯვენა ხელი და დოვლათი. როგორც სანთელს ფარვანა, ისე მიესია ჩვენი თავად-აზნაურობა პრიკაზს და სულ მცირე ხანში იქიდან გამოიტანა თითქმის სამი მილიონი მანეთი.

ეს აუარებელი ფული ბალსა და „ვეჩერებს“ მოუნდა, კოხტა ფრაკებს და ქალთა კაბებს. გახვრეტილი ბისტი რა არის, ისიც კი არ მოხმარებია ჩვენს უნუგეშოდ და უპატრონოდ დარჩენილ სოფლის მეურნეობას. ასე უნაყოფოდ გაიფლანგა ეს აუარებელი ეროვნული ქონება.

ვიყავით მდიდარნი და ვერ მოვიხმარეთ სიმდიდრე, გავფლანგეთ იგი და წყალში გადავყარეთ.

მეორე შემთხვევა ყმა-სულის გამოყენებისა გახლდა ბატონ-ყმობის გადავარდნის დროს 1864—1865 წ. დიდ და სხვილ მებატონეთა ანგარიშით, ზედი-ზედ რომ ავიღოთ, თითო კომლი ყმა ბატონს აძლევდა წელიწადში ოცდა ათ თუმანს. ეს დიდი შემოსავალი 1864 წლის კანონმა მოუსპო ბატონს. დიდს მთავარს მიხეილ ნიკოლოზის ძეს შეებრალა ქართველი თავადი და აზნაური და უქვეშევრდომილესად სთხოვა თავის ძმას, იმპერატორ ალექსანდრე მეორეს—ნუგეში ეცი გაქირვებაში ჩავარდნილ ჩვენს დიდს მოამაგე თავად-აზნაურობასო. მეფემ ისმინა თხოვნა ძმისა და უწყალობა თავად-აზნაურობას თვითოეულ მამრობითის სქესის ყმა სულზე ოც-ოცდა ხუთი მანათი. რესკრიპტი მეფისა ამ წყალობის შესახებ წაკითხულ იქმნა ქ. თბილისში, სასახლეში 8 გიორგობისთვის 1864 წელს.

დასავლეთ საქართველოს თავად-აზნაურობას ერგო სულ ხუთ მილიონ მანათზე მეტი (ნ.227,296 მან.), ხოლო აღმოსავლეთ საქართველოსისა ორ მილიონ მანათამდე (1.840,000). ორი მილიონი იყო გადადებული, და მთავრობამ აღარ ინება ერთხელ ქისიდან ამოღებული ფული და დარჩენილი 160,000 მან. უწყალობა ამავე თავად-აზნაურობას საადგილ-მამულო ბანკის დასაარსებლად. მასასადამე ჩვენს დღევანდელ ბობოლა და უზარ-მაზარ საადგილ-მამულო ბანკს, რომლის მარტო წმინდა მოგება ნახევარ მილიონს უდრის ხოლმე წელიწადში, საძირკველი ჩაუყარა და ძირის ფული შეიტანა მთავრობამ.

160,000 მან. მთავრობამ დროებით მოგვცა, გვასესხა, ვიდრე ბანკი ფეხს მოიკიდებდა, ხოლო

ასის წლის თვით-არსებობის მოსპობის თავი რომ ვიდღესასწაულეთ, გვაჩუქეს ეგ ფული სრულს საკუთრებად იმავე, აწ განსვენებულის დიდის მთავარის მიხეილ ნიკოლოზის ძის წყალობითა და მეოხებით.

ბატონ-ყმობის გადავარდნის დროს ქართლ-კახეთის კეთილშობილ წოდების მარშლად ბრძანდებოდა დიმიტრი ივანეს ძე ყიფიანი. დიმიტრი სულ ადვილად მიხვდა, რაკი მოწინავე წოდებას ყმა ჩამოერთვა—ეს ერთად ერთი წყარო და ნოეს კიდობანი ქართველ თავად-აზნაურობის კეთილდღეობისა და არსებობისა, თავად-აზნაურობა დაიღუპება, უკეთუ უნარს ვერ გამოიჩინეს და საერთო ძალ-ღონით არ შეებრძოლება ცხოვრების სიდუხჭირესა. თვითონ დიმიტრი იკისრა მოთავეობა და ურჩია თავად-აზნაურობას—ჩამოვიდეთ ცოტას რასმე ნაწყალობევ ფულიდან და დავაარსოთ ბანკი, რომელმაც ხელი უნდა შეუწყოს ჩვენის მეურნეობის აყვავებასო. აყვავებული მეურნეობა გახდება ჩვენის ცხოვრების დაუშრეტელ წყაროდ და გვექნება პური არსობისაო.

სიცილად არ ეყო ეს მოწოდება ბობოლა თავადებს. ბანკი რას მიქვიან, ხელში ვინ აიღებს ეგ რალაც გირავნობის ფურცლებიაო. ხოლო წვრილფეხა თავად-აზნაურობა სიამოვნებით გაჰყვა საყვარელ მარშლის მოწოდებას და გამოიღო ბანკის დასაარსებლად 80,000 მანათი.

მესამე შემთხვევა დღესაა. ამერ-იმერ თავად-აზნაურობას ერგება თითქმის შვიდ მილიონ ნახევარი მანათი (7.362,010 მ.) აქედან იმერლებს—2.144,146 მ., ხოლო ამერლებს—4.917,864 მ.

ამ ჟამად ბევრნი ბკობენ—თუ როგორ გამოვიყენოთ ეს აუარებელი ქონებაო ფრიად საქირაო, ვიდრე რაიმე გადაწყვეტილს გზის დავადგებოდეთ, გაცხრილოთ ზემოდ მოყვანილი ციფრები და გავიგოთ დანამდვილებით, თუ რა თანხა იქნება ქართველის კაცის ხელში; იმ კაცის ხელში, რომელსაც ნამდვილად გული შესტივა ჩვენის საერთო, საზოგადო და საქვეყნო საქმისათვის და რომელიც თავის წვლილს არ დაიშურებს.

იმერეთს რომ თავი დავანებოთ, სადაც თავად-აზნაური მხოლოდ ქართველობაა და სხვა თესლის კეთილშობილი სულ არ არის, აი ქარლ-კახეთი რა სურათს წარმოადგენს.

ჯავახეთს ერგება იმ ფულიდან, რომელიც თბილისის გუბერნიისთვისაა გადადებული (4.917,864 მ.) 1.119,559 მანათი. ეს კუთხე მოწყვეტილია ქართლ-კახეთზე და ჩვენთან საერთო ქაპანს დიდი

ხანია აღარ ეწევა. მთელს ჯავახეთში მარტო სამი გვარია ქართველ თავად-აზნაურისა: აწ განსვენებული დიმიტრი ღმამისი გიორგი მუსხელაშვილები; ი. ი. ორბელიანი და ქანანოვები (სარწმუნოებით გრიგორიანი). ბ-ნი გ. გ. ქანანოვი სხელმწიფო სათათბიროს დეპუტატის არჩევის დროს ა. ხატისოვის დასტაში მოექცა. საფიქრებელია, რომ ასეთის აზრის მექონე აზნაური ზურგს მოგვაქცევს და ჩვენთან ერთად ქაპანს არ გასწევს. ჯავახეთის დანარჩენი მამულის პატრონი სულ მოწყვეტილი არიან ჩვენზედ. აბა რა გვაქვს საერთო კოკიის ალაღარ ქამალოვებთან, სალამოს—ჰასანოვებთან, ხიზაბავრის და კოტელიის მუტაფოვებთან, ვართანოვებთან და ფეიზულა ბეგის მემკვიდრეებთან; მამუკალის ბაიბურიელის მემკვიდრეებთან და სხვებთან?

მესხეთს ერგება—1.085,252 მანათი. აქაც ის ამბავია, რაც ჯავახეთში. ქართველი აზნაური ორი გვარია იგივე მუსხელაანი და ორბელიანი. მართალია, ქართველი ბეგობა არის, მაგრამ ნუ დავივიწყებთ, რომ მათთანაც დიდი ხანია კავშირი გავსწყვიტეთ. ბევრმა ქართული აღარ იცის და დიდი ხანია გადაეჩვივნენ იგინი ჩვენთან საერთო საქმის გაძლოას. თუ ჩვენთანებად მიგვაჩნია იგინი, აქამდისინ უნდა მივსულიყავით და არა იმ დროს, როცა ფულის გამოღებაზე მიდგება საქმე. ქალები აღსაზრდელად ბაქოში მიჰყავთ, ტაგიევის სკოლაში, და არა თბილისში. სათქმელი ესეცაა—სადა გვაქვს ჩვენ ეროვნული სკოლა, რომ მათი შვილები იქ გავზარდოთ და იქ მოჩიტულნი, დაქალებულ-დავაჟ-კაცებულნი დავატრიალოთ ცხოვრებაში!

ბორჩალოს ერგება—353,868 მანათი. აქაურმა ქართველმა თავად-აზნაურობამ დიდი-ხანია დაახსნევინა თავი გლეხკაცობას და მამასადამე დღეს ქართველობა ბორჩალოსი ველარაფერს მიიღებს. რაც ერგებოდათ, უკვე მიღებულია და დახარჯული. შეიძლება დარჩა ერთი, ან ორი კაცი, მაგრამ იგინი სიმცირისა გამო სათვალავში არაა მისაღები.

თბილისის მაზრას ერგება 572,259 მ. ეს ფული თითქმის განახევრდება, რადგან თბილისის მაზრაში ნახევარზე მეტი აზნაურობა უცხო ტომისაა და ჩვენს საერთო ქართულ საქმეს ხელს არ შეუწყობს. ანგარიშის დროს, როცა ჩოთქს გავათამაშებთ, ოცნებას ადგილი არ უნდა ჰქონდეს.

ამ ცხრილიდან სჩანს, რომ საიმედოა მხოლოდ გორისა, დუშეთისა, თიანეთისა, თელავისა, სიღნაღისა და თბილისის მაზრის ნახევარი. ამათი თანხა სულ დაიქვრს—2.165,085 მან. აი ამ ფულის

იმედი უნდა გვექონდეს და არა ხუთის მილიონისა, როგორც ზოგიერთნი ანგარიშობენ. თუ იმერ თავად აზნაურობის თანხასაც მიუმატებთ, მაშინ შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ დაახლოვებით ჩვენის ერის მაღალი წოდება მიიღებს ესე ოთხს, ან ოთხნახევარ მილიონს.

თუ უნარს გამოვიჩენთ, არც ეს თანხაა მცირე. მარტო შეათვალ რომ ჩამოვიდნენ, მაშინაც თითქმის ნახევარი მილიონი შესდგება. ეს ისეთი დიდი თანხაა, რომ სულ ადვილად ჩაეყრება საძირკველი საშვილიშვილო საქმეს. საჭიროა მხოლოდ რომ სათავეში მოექცეს ამ საქმეს მხნე, უნარიანი კაცი, სპეტაკი გულის პატრონი და შემოსილი საზოგადოების სიყვარულით და ნდობით.

სამწუხარო ისაა, რომ ბევრს განათლებულ ქართველს, თავად-აზნაურობის წრიდან გამოსულს, რომელსაც გულწრფელად შეეძლო ქადაგება—გამოვიდოთ საერთო საქმისათვის ფულიო, სანადგლო ფულიდან აღარაფერი ერგებათ, რადგან მათ მამაპაპათ უკვე დაახსენებენ თავი გლეხებს. მითქმამოთქმის ასაცილებლად, ეგენიც რომ ჩამოვიდოდნენ თავიანთ ხვედრს, ფრიად კარგი იქნებოდა, თორემ ჩვენი ხასიათი რომ ვიცო, ბევრი იტყვის: ყველაზე მეტს ეგენი ყვირიან და კაპეიკს კი არ ჩამოდიანო...

ა.—ლი.

ციხე დარბაზის გახადები

მოთხრობა ჰენრი ვან-დაიკისა

და მიუახლოვდა ციხე-დარბაზს პირველი რაინდი, სახელი რომლისა იყო—**დევ-გმირი**. საცა კი ის გაჩნდებოდა, ყოველგან სტოვებდა კვალს გატიალები-სას და აოხრებისას. კარი დარბაზისა დაკეტილი აღმოჩნდა. დილა იყო ადრიათი, ტყე ჯერეთ სთვლემდა, განთიადის ბინდ-უნდი გამეფებული იყო გარშემო. მხოლოდ დილის ნიავი აფრიალებდა კოშკზედ ამართულ ალამს. ბედნიერი წამია გაბედულის განძრახვისთვის—ძალით ციხე-დარბაზის აღებისათვის—ფიქრობდა რაინდი.

ხელები წაავლო კარებს და მძლავრად შეარყია, მაგრამ კარი არ გაიღო. მაშინ იმან სცადა თავისი მძლავრი მხარი, მაგრამ კარმა მხოლოდ დაიქრიალა. აქ კი რაინდი, ბრახ-მორეული მივარდა კარებს თავისის რკინის კეტით ღ მაღალის ღრიალით აცხადებდა ისეთს უსიამოვნობას, თითქო ვაჟბატონი

ნი ყოფილიყვეს, რომელსაც საკუთარი სახლის კარი დახვდა დაკეტილი.

ლონე მიხდილი რაინდი ლანძღვა გინებით იოხებდა თავის აღშფოთებას. უცებ მოესმა ნაზი, მზიარული, დამცინავი სიმღერის ხმა. ის სმენად იქცა და გაიგონა:

„ტყიდამ ისმის ქარის ქროლა,
მეცინება თბილ ლოგინში
ძლიერი იგი ქროლა, გულცივი და ონავარი.
ნეტა რა გსურს, ქარიშხალო, ჩემი კარის
ბრაგა-ბრუგში?“

— ქარი კი არა! რაინდი ვარ მე, რაინდი მძლავრი! შეჰყვირა იმან საპასუხოდ ტკბილის ხმისა. მე უნდა შემოვიდე შენთან და უთუოდ ამავე წამში!

წკრიალა ხმამ უპასუხა:

აბრახუნე, რამდენიც გსურს;

კარი ჩემის დარბაზისა არ გაიღების შენთვისა. ყოველ შენს დამუქრებასა მე დავცინი, მეცინება; ჩუ, ტყეში ისმის გრიალი აშფოთებულის ქარისა. დიდხანს იბრძოლა რაინდმა, მაგრამ ვერ შესძრა მუხის კარები და ბოლოს, გაანჩხლებულმა, დალალულმა და ნუგეშ მიხდილმა მიანება აუღებელ ციხე-დარბაზს თავი.

— უეჭველია, ციხეში ბუდობს თვით ალქაჯი, სთქვა იმან გაჯავრებით და გაბრუნდა.

შუა დღე იყო, როდესაც ციხე-დარბაზს მოადგა მეორე რაინდი. სახელი მისი იყო **ტკბილმოზაასე**. იმან დაიწყო წყნარის მშვიდის ხმით, ნარნარის მიმოხვრით; მაგრამ გული იმისი იყო ცივი და კილო სიწრფელეს მოკლებული. იმან ცხენი ყალყზედ შეაყენა, თითონ ზედ შესდგა და შეიხედა ციხის სარკმელში.

— მშვიდობა, მშვენიერო ციხე-დარბაზო, რა დიდებული ხარ, რა გვარ გიალერსებს მზე თვისის სხივებით! უთუოდ აქ სცხოვრობს საკვირველება რამ ბუნებისა, მზეთ-უნახავი, რომელმაც წარიტაცა გული ჩემი. ოჰ, გამოიხედე და დაინახე მონაშენი.

ერთ-ერთი ფანჯარა გაიღო და სარკმელში გამოდგა სქელ რიდე ჩამოფარებული ასული. მშვენიერ ბეტქლებით ასხმულ ხელში ეჭირა მას გასაღები.

— გასაოცარი სიმდიდრის და მშვენიერების ღმერთავ—შეჰყვირა **ტკბილად მეთხველმა**—მშვენიერების მნათობო, ლამაზთა მეფევე, გადმომიგდე ეგ გასაღები.

— მერე?—ჰკითხა ქალმა.

— ოჰ, მერე — უპასუხა რაინდმა, მე გავაღებ კარებს, ამოვფრინდები შენთან და ბედნიერების ფრთებზედ...

მაგრამ მანამ რაინდი გაათავებდა თავის ტკბილ სიტყვებს, ფანჯარა მოიხურა და მშვენიერება მიეფარა.

სამი საათი მეტი იდგა რაინდი სასახლის წინ და განუწყვეტლად შეაქებდა ლექსათ თუ პროზათ უცხო დარბაზის მფლობელსა, მაგრამ ირგვლივ სიჩუმე მეფობდა და იმედ გადაწყვეტილი რაინდი გაბრუნდა.

მზის ჩასვლისა დროს ცხე-დარბაზს მიუახლოვდა მესამე რაინდი, სახელი რომლისაც იყო მსახური პატრონებისა. მწვავე შუა ღღე შესცვალა მზის ვადასვლის სიგრილემ და ფრინველნი აახმაურა სალამოს ჟამის სადიდებელად. სურნელება ყვავილთა ავსებდა სრა-სასახლის გარს შემორტყმულ ბაღს და ბინდ-ბუნდი უახლოვდებოდა გარშემო მდებარე ტყეებს.

რაინდს ნათლად ედგა თვალ წინ, ყველა ფანჯრებ გაღებული სასახლე და აქ, თავის წინ, მწვანეზედ დავიწყებული თავსაბურველი ციხე დარბაზის მფლობელისა.

ის რამდენსამე ხანს შესტკეროდა სასახლეს და ელოდა, ფიქრობდა და გაოცებას ეძლეოდა; მერე ჩამოხტა ცხენიდან, მოხსნა უნაგირი, აღვირი წაჰყარა და გაუშვა მწვანეზედ. თითონ კი წამოწვა ამალღებულ ფერდობზედ სასახლის მოახლოებით და თითქოს აპირებდა აქ დიდი ხნითა განსვენებასა.

როდესაც ჩავიდა მზე, როდესაც გრძელი ჩრდილები წარმოადგნენ არე მარეს, ტყიდგან გამოვიდა ქალი და მიაშურა თავის სასახლეს. გზა და გზა ის ნელა ნელა მდეროდა, სახე ახილი ჰქონდა; იმის ოქროს ზგავსი კულულები, დასავლეთის მხრით ცაზედ გაშლილ ღრუბლებსავით, ბზინავდნენ. როდესაც რაინდმა დაინახა მშვენიერი, ფეხზედ წამოხტა და გასახტებული შესტკეროდა, იმას ძალა არ ჰქონდა თვალი მოეშორებინა ქალისთვის და ეს ახტაცება ისეთის სიძლიერით გამოიხატა რაინდის სახეზედ, რომ არავითარი სიტყვით გამოხატვას არ საჭიროებდა.

ასე, დიდხანს იდგნენ ერთმანეთის პირდაპირ და თვალს ვერ აშორებნენ ერთმანეთს, ბოლოს ქალმა გაიშვირა ხელი, რომელშიაც გასაღები ეჭირა და სთქვა:

— რას უზამდი ამ გასაღებს, რომ შენთვის მომეცა?

— ეგ გასაღები შენის სასახლისაა? ჰკითხა რაინდმა.

— დიახ, მიუგო ქალმა.

— მე დაგიბრუნებდი შენ და მოვიცილდი იქამდე, სანამ შენ თითონ არ გამოიღებდი კარებს.

— კარი ღიაა შენთვის, — მიუგო მშვენიერმა.

ეკ. გაბაშვილისა.

კვირიდან — კვირამდე

რეიმონდ პუანკარე

საფრანგეთის რესპუბლიკის ახალი პრეზიდენტი რეიმონდ პუანკარე დაიბადა 20 მარიაშობას 1866 წ. იურიდიული სწავლა-განათლების მიღების შემდეგ, იგი ჩაეწერა პარიზის ვეკილთა წოდებაში. ეს იყო 1880 წელს. თითქმის აქედანვე იწყობა მისი საზოგადო მოღვაწეობაც. როგორც სხვა ფრანგ სახელმწიფო მოღვაწემ, პუანკარემაც თავისი კარიერა ჟურნალისტობით დაიწყო. რამდენიმე წელიწადი „Voltaire“-ში თანამშრომლობდა. 1886 წელს უკვე სამიწად-მომქმედო მინისტრის კაბინეტის დირექტორად იქმნა მიწვეული. 1887 წელს არჩეულ იქმნა დეპუტატად სადეპუტატო პალატაში არა ერთხელ ყოფილა ბიუდეტის მომხსენებლად. შარლ დევიუი-იმ იგი ორჯელ მიიწვია თავის კაბინეტში — პირველად სწავლა-განათლების მინისტრად, მეორედ — ფინანსებისა. რიბოს კაბინეტშიაც პუანკარეს სწავლა განათლების მინისტრის პორტფელი ებარა. 1903 წელს სენატორად იქმნა არჩეული. 1906 წ. სარიენის კაბინეტში ფინანსთა მინისტრად იყო. 1909 წელს იგი არჩეულ იქმნა საფრანგეთის აკადემიის წევრად და უკანასკნელ დროს იგი ითვლებოდა მინისტრ-პრეზიდენტად და გარეშე საქმეთა მინისტრად.

რას მოასწავებს პუანკარეს არჩევანი?

პუანკარეს არჩევანი, პრესის აზრით უპირველესად ყოვლისა პრეზიდენტის უფლების გაძლიერებას მოასწავებს. პუანკარეს არჩევით, რასაკვირველია, გაიმარჯვეს რესპუბლიკელებმა, მაგრამ მთავარი მნიშვნელობა იმასა აქვს, რომ პუანკარე მომხრეა პრეზიდენტის აქტიურ მოქმედებისა. საფრანგეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტებს აქამდის მხოლოდ წარმომადგენლობითი როლი ჰქონდათ მითვისებული და სიმართლე მოითხოვს ითქვას, რომ ეს გამომდინარეობდა თვით კონსტიტუციის შინაარსიდან. რესპუბლიკის პრეზიდენტებად აქამდის ირჩევდნენ სენატის თავმჯდომარეთ, რომლებიც ძალიან შორს იდგნენ აქტიურ პოლიტიკისაგან. ასეთები იყვნენ ყველა პრეზიდენტები კაზიმირ პე-

რიეს გარდა, რომელიც პრეზიდენტობდა სადი კარნოს შემდეგ. საფრანგეთის ბურჟუაზია იქამდის იყო შეშინებული სადი კარნოს მოკვლით, რომ ხსნას იგი მხოლოდ ძლიერ პიროვნებაში და მთავრობის სიმაგრეში ხედავდა, მაგრამ ვერც კავშირ პერიემ მოახერხა საკუთარ პოლიტიკის წარმოება; იგი დამარცხდა და იძულებული იყო რამდენიმე თვის შემდეგ ხელი აეღო პრეზიდენტობაზედ მას შემდეგ პუანკარე პირველი პრეზიდენტი იქნება, რომელსაც ისე უტკერის საფრანგეთი, როგორც საკუთარ პოლიტიკის მაწარმოებელ პრეზიდენტს. ძნელია სათქმელად, მოახერხებს, თუ არა პუანკარე ამას, ან კიდევ დიდ ხანს იქნება საფრანგეთის საოზგადობრივი აზრი მომხრე „პრეზიდენტთა საკუთარ პოლიტიკისა“. პრეზიდენტის უფლების გაძლიერება და აქტიური პოლიტიკა თუ საჭიროა ხანდახან, სამაკიეროდ იგი მოლიბული გზა არის რესპუბლიკის იდენტის და ვინც იცის საფრანგეთის ისტორია წარსულ საუკუნისა, მისთვის აშკარაა, თუ რად იღვწენ პრეზიდენტები აქტიურ პოლიტიკის გარეშე. გაძლიერებული უფლება ერთის ადამიანის ხელში და ისიც ისეთ სახელმწიფოში როგორც საფრანგეთია, შეიძლება საბაზად გადიკეს დაუსრულებელ შინაურ ამბოხებისა და ერთ მშვენიერ დღეს პრეზიდენტის გაძლიერებული უფლება და საკუთარი პოლიტიკა ლოლიკის ძალით შეიძლება ერთმთავრობის გაძლიერებულ უფლებათ და ერთ ადამიანის საკუთარ პოლიტიკად იქცეს. *Celui d' état.* რომელიც ასე ხშირად ახსოვს საფრანგეთს, ადვილად წამოაყოფინებს თავს ვინმე ჰენიოს ავანტურისტს და „იმპერატორი ფრანგებისა“ ან „მეფე საფრანგეთისა“ სულ ადვილი საქმეა იქნება.

ირლანდიის ჰომრული

ჰომრულის მესამეთ წიკითხვამ ქვედა პალატაში დიდი კამათი გამოიწვია. ირლანდიის წინამძღოლმა რედმონდმა სიტყვა წარმოსთქვა, რომლითაც მადლობა უძღვნა ინგლისის ერს თავისუფლების ხარტიის ბოძებისათვის. მერე რედმონდი კონსერვატორებს მიუბრუნდა და უთხრა:

„თქვენი პოლიტიკა მუდამ და ყველგან ის იყო, რომ ხალხს უნდობლობას უცხადებდით. თქვენ იბრძოდით საარჩევნო უფლების გაფართოების წინააღმდეგ ინგლისში, კანადის განთავისუფლების და აფრიკის კოლონიების და მოუკიდებლობის წინააღმდეგ. ირლანდიის გან-

თავისუფლება მიუხედავად თქვენის წინააღმდეგობისა სიხარულით იქნა მიღებული ავსტრალიისაგან, კანადისაგან და მასთანვე დიდებულ ხალხის მიერ, რომელიც მოსახლეობს ჩრდილოეთ ამერიკის შეერთებულ შტატებში; რაც შეეხება ლორდებს, ისინი დაკრეჭავენ კბილებს, მაგრამ კბენას კი ვერ გაბედავენ“!

„იმერეთის“ ხმა

გაზეთ „იმერეთში“ ბ. სვიმონ ქვარიანი ფრიად საინტერესო საკითხსა სძრავს იმის შესახებ, თუ რას უნდა მოხმარდეს ის თანხა, რომლის შეგროვებაც შეიძლება „სანადელო“ ფულიდან. იგი ურჩევს თავად-აზნაურობას **საერო ბანკების** დაარსებას, რომელთაც განსაზღვრული დანიშნულება ექნებათ; სახელდობრ: სასოფლო-მეურნეობის აღორძინება და ქართველ გლეხთა გადასახლება მიწამცირე დგილებიდან უფრო ხელ-საყრელ ადგილებში:

„უმიწობით შევიწროვებული რაჭველები, ამბობს ბ. ქვარიანი, ასობით და ათასობით ესახლება ოსეთისკენ კავკასიონის მთების გადაღმა. ამ დროს კი საქართველოს მიწა-მამულზე ფეხს იკიდებენ უცხოელები. ამგვარი მოვლენა ანორმალურია და ფრიად მავნე ქართველი ერისათვის.

ჩვენისთანა დაჩაგრულ ერებს აქვთ ორგანიზაცია, კომიტეტები, რომელნიც ზრუნავენ მიწების შექმნაზე და თავისი ხალხის დასახლებაზე. ისინი მედგრად ებრძვიან ბიუროკრატის გამხრწნელ პოლიტიკას და ცნობიერად ემსახურებიან თავის ეროვნულ ინტერესებს...

„დღეს თითქმის მთელი დასავლეთი საქართველო კვენის უმიწობით, დღეს სახელმწიფო-სავლენო და სააზნაურო ბანკები გვაცლიან ხელიდან ათიათას და ასათას ქცეობით მიწებს, დღეს ჩვენს მიწა-მამულზე, საქართველოს ტერიტორიაზე ასახლებენ ასიათასობით რუსეთიდან და სომხეთიდან გადმოსულთ, მთელი ქართველი ერის კეთილდღეობა და მომავალი ვარდება დიდ განსაცდელში, ქართველ ერს მოელის საშინელი მარცხი, მიწის, ნიადაგის ფეხიდან გამოკლა, და სწორედ დღეს ყველაზედ უფრო გვეჭირვება დამსახლებელი კომიტეტის და საერო ბანკის დაარსება, რომელთა სოლიდარული მოქმედება იქნება მიმართული ქართველი ერის გასამტკიცებლად საქართველოს ტერიტორიაზე და ქართველ გლეხთათვის მიწა-მამულის შექმნაზე.

ეს იქნება ფრიად დიდი, დიდებული საქმე, რომელსაც ქართველი ერის თავად-აზნ. და ინ-

ტელიგენციის საუკეთესო ნაწილი შეჭმნას ამ საუკუნეში“.

არ ვიცი, რამდენად შეიძლება „სანადგო“ ფული გამოადგეს ასეთ დიდმნიშვნელოვან საქმეს, მაგრამ გულწრფელად ვუერთდებით ასეთი ბანკის თუ სხვა დაწესებულების იდეას; მით უფრო, რომ ჩვენი უპირველესი მიზანი იყო თავიდანვე—ეროვნული საქმეების სისტემატიზაცია და ეროვნულ ძალთა კოორდინაცია (შეთანხმება) ერთი მიზნისათვის.

ყველა ჩვენი დაწესებულება, საზოგადოება, თუ ეკონომიური ორგანიზაცია უნდა განიმსჭვალოს ერთი ეროვნული აზრით, რომ განამტკიცოს და გააძლიეროს ჩვენი ეროვნული ეკონომიური და სულიერი ძალები, უნდა ერთგვარი ეროვნული პოლიტიკური გეგმა შემუშავდეს, რომელსაც შეუფარდოთ გაბნეული მოქმედება ცალკე საკულტურო საეკონომიო ძალთა, თუ არ გვინდა გადავვარდეთ და ავითქვიფნეთ უცხო ეროვნებათა შორის.

მოწინავე საზოგადოებამ ეს უკვე შეიგნო დიდი ხანია, და უკანასკნელ დროს უფრო და უფრო ხშირად გაისმის ყველგან შეთანხმების, სისტემატიური მოქმედების სურვილი.

აქა-იქ არა მარტო მზადდება ნიადაგი, პირდაპირ კულტურულ საქმესაც შესდგომიან—და ეს საუკეთესო ნიშნებია ეროვნული ძილისაგან გამოღვიძებისა.

მართალია, ჯერ კიდევ ბევრია ჩვენში კერძობითი კინკლაობა და ძალთა დაქსაქსვა, მაგრამ დროა, პატიოსან მუშაკებმა ხელი-ხელს მისცენ და საერთო საქმისათვის, საერთო მიზნისათვის შეკავშირდნენ და შეიმუშაონ ფართო პროგრამა ეროვნული მოქმედებისა.

ნ ა ზ ე რ წ კ ლ ე ბ ი.

გაზეთ თემის №105 გვატყობინებს: 80 წლის მოხუცი, ჩვენი სასიქაღულო მგოსანი აკაკი იწვევს სამედიატორო სამართალში ცნობილ ქართველ პუბლიცისტს არჩილ ჯორჯაძეს.

იქვე, ცოტა ქვევით, თვით „თემის“ რედაქტორი გ. დიასამიძე იწვევს იმავე სამართალში ცნობილ ქართულ მოღვაწეს—ისტორიკოსს ბ. ექვთიმე თაყაიშვილს.

თვალეებს ვიფხვნებტი... არ მჯეროდა. ვფიქ-

როვდი: შევეცი და წაკითხული ვერ გავიგე მეთქი.

იქნება მოხუცი აკაკი სალამს უძღვნის თავის მოძმე მწერალს ა. ჯორჯაძეს, ან პატიოსანი და დარბაისელი ექვთიმე თაყაიშვილი არიგებს ჭკუას გ. დიასამიძეს? გადავიკითხე... და წარმოიდგინეთ, მართალი იყო: აკაკი წერეთელი, არჩილ ქ. ჯორჯაძე, ექვთიმე თაყაიშვილი სასამართლოში მიდიოდნენ, წინ მიუძღოდა „წმინდა ვიტის“ ცეკვით „თემი“ სრედაქტორი გრიგოლ დიასამიძე და მოსთქვამდა:

ერთმანეთსა გადაგიდეთ, ჰარი ჰარალე; წაგჩხუბეთ და ფეხი მოგდეთ? ჰარი ჰარალე; ხა! ხა! ხა! ხი! ხი! ხი! ძირს დიდებულება, ჭკვა, სიყვარული, ძმობა, ერთობა!—

ვაშა ტყუილსა, ცილის წამებას!
ვაშა გარყვნასა, შეშლილობას!
კაი ღრო დაუდგა ჩემს მეფობასა.
ჩემო „თემი“ს ტირაჟო, ტირაჟო
გასწი, გასწი, წინ, წინ, წინ!

„სახალხო გაზეთში“ დაიბეჭდა მეორე „შესანიშნავი“ წერილი ცნობილ „იმ.-ამ.“ — ისა, რომელიც ჩნდება ხოლმე მაშინ, როცა ქართველი თავდაუზნაურობა მარშლის არჩევას აპირობს, რომ ამითი ერთხელ კიდევ დაუმტკიცოს ქართველ დემოკრატის, რომ „სახალხოელებს“ ქართველ თავდაუზნაურთა საქმეები არ აინტერესებთ. ამ წერილების შინაარსი იწყობა იქიდან, რომ ბ. იმ.-ამი გამაგებული უმტკიცებს თავის მკითხველებს, რომ კახეთის რკინის გზის დამოუკიდებლობის მედგარი დამცველი გ. ბაგრატიონი, მარშლად არ ვარგაო—დემოკრატი არ არისო; მისტრის ყოფილ მარშლის „საშოკო“ ორბელიანის დემოკრატიზმს და ათავებს იმით, რომ დაუფარავ სიხარულით ხელს უწყობს მის გვარივე „დემოკრატების“ არჩევას—სუმბათაშვილისას და თუ დღეს, 13 იანვარს, ქართველ თავდაუზნაურობას ღმერთი გაუღიმებს, მეორე არა ნაკლებ ცნობილ „დემოკრატს“, კახეთის რკინის გზის გამყიდველს, ჰავლე თუმანიშვილს მარშლად ვნახავთ.

ეს იქნება „სახალხო გაზეთის“ იმამების მოღვაწეობის შედეგი.

მაგრამ დარწმუნებულნი ვართ, მაშინაც „სახალხო გაზეთი“, ცილინდრით და ფრაკით გამოწყობილი, ავტორიტეტით გადმოგვძახებს: „აკი მე ვამბობდი, რომ ეს ასე მოხდებოდა და კახეთის რკინის გზა დაილუპებოდაო!“

— აი, უფრაკო ხალხი უფრო გულწრფელად და მატიკივად სჯის... თუ მე არ ვიცი რა ვთქვაო ამა და ამ საგანზედაო, კარლო მარქსს შევეკითხებიო. მაგალითად გაზ. „მერცხლის“ მესვეურებს არ სკოდნიათ, რა უფრო სარგებლობას მოუტანს ქართველ ხალხს: დამოუკიდებელი, ქართველობის ხელში მყოფი კახეთის რკინის გზა, თუ შეერთებული ტაგისიანცების და მანთაშეგების სიღნაღ ბაქოს გზასთან. შევეკითხნენ მარქსს. საიქიოდამ მოუვიდათ ბრაზიანი პასუხი: „ქართველო სოციალისტნო! გავალებთ რა, გაუღოთ საქართველოს კარები სომხის კაპიტალს და მათ პროლეტარიატს შეერთება სჯობია განცალკევებას... განა არ წაგიკითხავთ ჩემი „კაპიტალი?!“

მაგრამ თუ „ჩვენს“ სოციალ-დემოკრატიას კ. მარქსის „კაპიტალი“ ჯერ ვერ შეუთვისებია, ახალ გაზეთ „ჩვენ დროებას“ უმარქსოდაც გაუგია რა სასიამოვნო სუნი უღის სომხის კაპიტალს. ამ სუნმა ისე უღიტინა „ჩვენ დროებას“ ცხვირის ნესტოში, რომ დღევანდლამდის ხსენებული „გოთუელი“ გაზეთი სომხების ქება-დიდებაში იმყოფება. მოიწვია ახალი თანამშრომლები: ცნობილი ქართველობის „მოტრფიალე“ ა. ხატისიანცი, ტაგისიანცი... და ეხლა მათ დახმარებით შეუდგა სომხის ავტონომიის საკითხის გამოკვლევას და „სოლიდარობის“ ჩონგურსა მართავს: გვიკვირს რატომ ჰბეჭდავს გაზეთს ქართულ ასოებით... სომხურად უფრო მოუხდება... ქართველობა შეცდომაში რად შეჰყავს?

შეცდომებით სავსეა ჩვენი ცხოვრება. პატივცემული ე. თაყაიშვილი უპასუხებს „შემცდარ“ „თემის“ რედაქტორს: „თქვენ“ დაბეჭდილ ცნობაში ერთი თვალსაჩინო შეცდომა იყო: მე ვსწერდი— На предпоследнемъ общемъ собраніи (რომელზედაც იყო არჩეული პ. თუმანიშვილი საისტორიო საეთნოგრაფიო საზოგადოების მზრუნველ წევრად) თქვენს გაზეთში კი იყო თარგმნილი ასე: „უკანასკნელ საზოგადო კრებაზედ...“ სჩანს როცა გრიგოლ დიასამიძე თარგმნიდა ხსენებულ ფრაზას ქართულად, სალოკ თითს „შემთხვევით“ დაუფარავს თავსართი пред...
შეცდომები ვის არ მოსდის.

აი „სახალხო გაზეთმა“ 6 იანვრის საკვირაო ნომერში დაბეჭდა „კლდის“ სურათები და მის თანამშრომლის „ინ—სან—ის“ წერილი „საისტორიო-საზოგადობის მოღვაწეობის მიმოხილვა“ და, წარმოიდგინეთ, სახელიც მოაწერა: „ინ—სან“ ჭარსად კი არ აღნიშნა რომ ეს სურათები და სტატია „კლდიდამ“ გადმოღებულიაო...

მაგრამ ამ შეცდომას არც ძალიან ვუსაყვედურებთ ჩვენს კოლეგებს...

ასოთ ამწყობი გუნებაზედ ვერ იქნებოდა. ხანდისხან „სტრელოჩნიკებიც“ დამნაშავენი არიან.

ეკალი.

ორიოდე სიტყვა საკრედიტო ამხანაგობათა გამგეობებს.

გავიდა საოპერაციო წელიწადი. დადგა დრო ანგარიშების შეთავებისა და საერთო კრების მოწვევისა, რომელმაც უნდა გაანაწილოს წლიური მოგება ამხანაგობისა. საკრედიტო ამხანაგობათა წესდების მე-80-ე მუხლის ძალით წმინდა მოგება ამხანაგობისა ასე უნდა განაწილდეს: 40%-ზე არა ნაკლები უნდა გადაიდოს საკუთარ თანხის დასაარსებლად, არა ნაკლებ 20% უნდა გადაირიცხოს სათადარიგო თანხაში, ხოლო დანარჩენი ნაწილი წმინდა მოგებისა ხმარდება რაიმე სასარგებლო საქმეს, რომელსაც ამხანაგობის საერთო კრება სცნობს საჭიროდ. მაგრამ რა საქმე უფრო სასარგებლოა და რა უფრო შეუწყობს ხელს ამხანაგობის დამკვი-

დრებას? აი საკითხი, რომლის შესახებაც მე მსურს ვესაუბრო ამხანაგობის მეთაურთ.

უპირველეს ყოვლისა, საჭიროდ ვსთვლი მოვაგონო პატივცემულ ამხანაგობათა ხელმძღვანელთ, რომ საზოგადოთ ყოველი კოოპერატივი მკვიდრია მაშინ, როცა მისი წევრნი შეგნებულნი არიან და რაც უფრო მეტი შეგნებაა წევრთა შორის, იმდენად უზრუნველ-ყოფილია მათი კოოპერატივის არსებობა. მაშასადამე უმთავრესი ყურადღება უნდა მიექცეს წევრთა შეგნებას და განვითარებას ვამოჩენილი ინგლისელი კოოპერატორი ჯორჯი ხოლიოკი ამბობს: „...ვერც ერთი საქმე ვერ მოუტანს კოოპერატივს იმდენს სარგებლობას, რამდენის მო-

ტანაც შეუძლიან წევრთა განსავითარებლად და გონივრულად ასამაღლებლად გაწეულს ხარჯს.“ ამას იძახის როჩდელელ ფეიქრების მომხმარებელ საზოგადოების ისტორიკოსი ინგლისელ კოოპერატივების შესახებ, რას იტყობდა და რას ურჩევდა ჩვენს კოოპერატივებს, რომლებს წევრთა ⁹⁹/₁₀₀ ნაწილმა უბრალო ხელის მოწერა არც კი იცის. ცხადია, ჩვენმა კოოპერატივებმა უფრო მეტი ყურადღება უნდა მიაქციონ ამ გარემოებას; არავითარი საშუალება არ უნდა დაზოგონ და არ უნდა მოერიდნენ ხარჯს წევრთა განსავითარებლად და მათში კოოპერატიულ იდეის გასავრცელებლად. საჭიროა საკრედიტო ამხანაგობებმა წმინდა მოგების იმ ნაწილით, რომელიც გადარჩება ზემოდ ჩამოთვლილ საკუთარს და სათადარიგო თანხებს, დახმარება გაუწიონ მათ რაიონში არსებულს სკოლებს და სამკითხველოებს, წიგნების შეძენით და ჟურნალ-გაზეთების გამოწერით. გარდა ამისა, საჭიროა მოეწყოს საუბრები და კითხვები. თუ ამხანაგობათა მოთავენი შეასრულებენ ამ მოვალეობას, ეს იქნება უტყუარი თავდები იმისა, რომ კოოპერატივს მკვიდრი საფუძველი ექნება ჩაყრილი და მათ მიერ გაწეული შრომაც უქმად არ ჩაივლის.

ა. ნავადარაანთკარელი.

კოოპერატიული ქრონიკა

— გუმბრის მაზრის სოფელ ნიკიტინოში გადმოსახლებული რუსი — სექტანტები აარსებენ კოოპერატიულს კარაქის და ყველის საკეთებელს ქარხანას. ქარხნისთვის საჭირო სადგომის ასაშენებლად და იარაღ-მანქანების შესაძენ თანხას, 3,000 მანეთს, სესხად სთხოვენ მთავრობას.

— საკრედიტო შემნახველ გამსესხებელ ამხანაგობათა საყურადღებოდ ვაცხადებთ, რომ ბათუმში თავართქილადის სტამბაში დამზადებულია საკრედიტო და შემნახველ-გამსესხებელ ამხანაგობისათვის საჭირო საანგარიშო წიგნები წვრილი, კრედიტის სამმართველოს მიერ შემუშავებულის ფორმისა. წიგნები რუსულ ქართულია. მიუხედავად ამისა, ეს წიგნები გაცილებით იაფადა ღირს, ვიდრე თბილისში ლიბერმანის სტამბაში დაბეჭდილი წიგნები მხოლოდ რუსულს ენაზე. რუსულ-ქართული წიგნების წარმოება საშუალებას მისცემს საკრედიტო კოოპერატივების გამკეობის და საბჭოს წევრებს, რომლის მომეტებული ნაწილი რუსულ წერა-კითხვის უცოდინარია, — ჯეროვანი კონტროლი გაუწიონ დაჭირავებულს მოანგარიშეს და მით აიცდინონ თავიდან უსიამოვნო შედეგები. ამასთანავე საჭიროდ ვსცნობთ აღვნიშნოთ რომ თელავის და გურჯაანის შემნახველ-გამსესხებელმა ამხანაგობამ წვრილი კრედიტის ინსპექტორის ნებართვით გადასწყვიტა რუსულ-ქართული საანგარიშო წიგნების წარმოება. სასურველია, სხვებმაც მიბაძონ გურჯაანის ამხანაგობას.

— საკოოპერაციო სექციამ ქართ. სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოებისამ უკანასკნელ თავის სხდომამზე გადასწყვიტა:

15 თიბათვეს 1913 წ. თბილისში მოაწყოს სოფლის მასწავლებელთათვის, მღვდლებისათვის, წვრილი კრედიტის გამგეობათა წევრებისათვის დროებითი საკოოპერაციო და საანგარიშო კურსები.

ამ კურსების პროგრამის შემუშავება სექციამ მიანდო კ. კანდელაკს და დ. ვაჩნაძეს.

ჩვენ გვატყობინებენ რომ სოფ. მარტყოფში და ახალსოფელში (თბილისის მაზრა) აპირებენ მერძევეთა და კარაქის მკეთებელთა ამხანაგობის მოწყობას.

ხაზინა და ქართველი ხალხის მამული

III

ამ მრავალ რიცხოვან ხალხის ნამოსახლარი მიწა-ადგილი ერთიანად სახელმწიფო ხაზინის საკუთრებად რჩებოდა, რაზედაც მხოლოდ რუს-კოლონისტებს თუ შეეძლოთ თვალი დაეჭირათ. ასეთი ად-

გილები ხომ მრავალი იყო: თითქმის მთელ კავკასიას რკალივით შემოართყეს რუსებით დასახლებული ადგილები მთელი საზღვრები და საზღვრებთან მდებარე ადგილ მამული მთავრობის ხელში

მოექცა. ჯერ იმპერატორი ეკატერინე მე-II ს ხელში მთელი მოსახლეობა იქმნა გამართულ ყაზახ-რუსების აზოვის ზღვიდან დაწყებული მდინარე ლაბამდე (ერთვის კუბანს) და მეორე მხრივ კასპიის ზღვიდან ჩრდილოეთის მანიჩამდე — რასაც კავკასიის ოლქი შეადგენდა და რაიცა აღწევდა ასტრახანის გუბერნიას.*)

ბრძოლისა და ომის საშუალებით ხელში ჩაგდებული მამულები ამითაც არ ისაზღვრებოდა. საქართველო — ეს უძლიერესი და უდიდესი სახელმწიფო მთელ კავკასიაში — რუსეთს ხომ სრულიად უომრად ჩაუვარდა ხელში. და ეს ფაქტი — საქართველოს რუსეთის ხელში გადასვლა მოასწავებდა აუარებელ მიწა-ადგილების ხაზინის საკუთრებად მოქცევას. მართალია, ჯერ-ჯერობით არ მოგვეპოება კონკრეტული ცნობა საქართველოს მიწა ადგილების რაოდენობისა, მაგრამ ვისაც ოდნავად არის შეუსწავლია წყობილებანი ფეოდალურ — ბატონ-ყმურ წესწყობილებისა, იმისთვის აშკარაა, რომ ფეოდალურ სახელმწიფოს მთელი ძალა მიწაში იყო გამოხატული. და მართლაც, საქართველო მხოლოდ მიწით იყო მდიდარი, ქართველი მეფენი მიწით აკმაყოფილებდნენ ყოველგვარ სახასო მოთხოვნილებას, საჩუქრებიც ხომ მიწით იხატებოდა, ეკლესიას თუ მონასტრებს, თავადებსა თუ აზნაურებს მიწით ადიდებდნენ. დიად, 1801 წლის აქტით, რუსეთის სახელმწიფო ხაზინის განკარგულებაში დიდძალი მამული გადავიდა, მეტის მეტად გაფართოვდა ხაზინის მიწის ფონდი, მაგრამ ეს გაფართოება კიდევ ვითარდებოდა და ის დღესაც არაა შეწყვეტილი.

ამერეთში გაბატონების შემდეგ, რამდენიმე ათეული წელი გავიდა, რომ მთავრობა თავის ინტერესებითა და ძალით მიაღწა იმერეთს, გურიას, აფხაზეთს, სვანეთს, სამეგრელოს... სად ომითა და ბრძოლით, სად შესყიდვით, ხაზინა ცდილობდა ჩვენი მამულის ხელში ჩაგდებას. ეს მამულები კი — როგორცა ვსთქვით — მთავრობას საზღვრების გასამაგრებლად და ქვეშაობიტ რუსების დასახლებლად ესაჭიროებოდა. სწორედ ეს თვალთახედვა ამოქმედებდა მთავრობას განაპირა ქვეყნებში. „აფხაზეთის საკითხი — ამბობდა დიდი მთავარი — მჭიდროთ დაკავშირებულია შავი ზღვის აღმოსავლეთ ნაპირების, კუბანიდან მდ. ბზიბამდე, ყაზახ-რუსების დასახლებით¹⁾, ამიტომაც მთავრობა აფხაზეთის მთავარს თ.

შერვაშიძეს ფულებს ბლომად აძლევდა რომ ეს საქმე ადვილად და მშვიდობიანად მოეგვარებინათ. ასეთივე მისწრაფებით იყო აღჭურვილი მთავრობა სვანეთის საკითხშიაც, სადაც განზრახული იყო მთელი სადადეშქელიანო ხაზინისათვის გადაეცათ, რისთვისაც მეფის მოადგილე სათანადო სასყიდელს იძლეოდა. მართალია, კონსტანტინე დადეშქელიანი არ დასთანხმდა მთავრობის განზრახვებს და დიდი ურჩობა გაუწია მთავრობას. მაგრამ მთავრობამ, მიუხედავად ამ უბედურებისა, თავისი განზრახვანი მაინც შეასრულა: კონსტ. დადეშქელიანს საჯაროდ მოესპო სიცოცხლე და მისი ჩემუხვევის მამული ხაზინას გადაეცა უსასყიდლოდ²⁾ სამეგრელოს ბატონის ნიკოლოზ დადიანის დიდ-ძალ მამულის სვე-ბედი ანოლოგიურად გადასქრა დიდმა მთავარმა მიხეილ ნიკოლოზის ძემ საგულისხმიერო ის არის აქა, რომ ვინიცობა სამეგრელოს მთავარი ხაზინის წინადადებას მშვიდობიანად არ მიიღებდა, იმ შემთხვევაში სამეგრელოს მიდამოები გადავიდოდა ხაზინის ხელში კანონის ძალით, რომელსაც საზღვრავს სახელმწიფოს უმაღლესი ინტერესები³⁾.

სახელმწიფოებრივი მოთხოვნილებანი — რომლის წინაშე ქედი უნდა მოეხარა ადგილობრივ მკვიდრთა ყოველგვარ სურვილებსა თუ ინტერესებს — ყოვლად უტიფრად ვითარდებოდა მთელ იმერ კავკასიაში. კავკასიის იქითა მხარის ამბებს ჩვენ აქ არ შევხვებით. აღვსუსხავთ მხოლოდ, რომ აგეთი მიმართულება დღესაც არაა დასრულებული და მთავრობა დღესაც მუშაობს ისტორიულ იარაღითა და ისტორიულ — სახელმწიფოებრივ საქმეებისათვის. სრულიად ბუნებრივია, რომ კავკასიელი დეპუტატები ამ მკაცრ საქმიანობის წინააღმდეგ გააფთრებული იბრძოდნენ სახელმწიფო სათათბიროში. დეპუტატი გაიდაროვი აშკარად აღიარებდა, რომ „მთავრობამ პირდაპირ ძალით დაიკავა აუარებელი მიწა-ადგილი ამიერ-კავკასიაში და დაარქვა ამ მიწას სახაზინო ადგილები, რისთვისაც ზედ დასახლებულ მცხოვრებთ გადასახადს ახდევინებს. ასე მაგ., ნუსხავს გაიდაროვი, დაღესტანში მთელი ულუსიის მალლობი — ძველ დროიდან ხალხის ქონება — დღეს ხაზინამ მიითვი-

*) ესაძეს დასახლებული თხზულება.

¹⁾ გვ. 382.

²⁾ გვ. 130.

³⁾ ესაძის წიგნი გვ. 220.

სა. ¹⁾ ასეთსავე ცნობებს იძლევა თავის სიტყვაში მეორე დებუტატი კარლო ჩხეიძე, რომელიც მთავრობის პოლიტიკას განაპირა ქვეყნებში მკაცრ კრიტიკაში ატარებს. „გადასახადების საკითხში მთავრობა პოლიტიკურ მიზნებს მიზღვეს— ამბობს ჩხეიძე. და თუ რა მკაცრ ფორმებში იხატება ეს მიზნები, ვხადავთ იმაში, რომ „**ადგილობრივ მცხოვრებთ იძულებით ჰყრიდნენ ადგილებიდან**“²⁾ და ალაჰხმა უწყის საით მიერეკებოდნენ. მთავრობის ასეთ საქმიანობას, მამულების ეკსპროპრიაციას, აშკარად აღიარებს აგრეთვე სენატორი კუზმინსკი, რომელიც რევიზიას ახდენდა კავკასიაში.

დიდძალი მამული გადავიდა ხაზინის ხელში აგრეთვე ჩვენი მართმადიდებელი ეკლესიის მქონების სექტესტრით. ვის არ მოეხსენება, თუ რა მდიდარი იყვნენ ძველად ჩვენი ეკლესია-მონასტრები. მათ განკარგულებაში დიდძალი მამული და ფული იმყოფებოდა; ეკლესია-მონასტერი ხშირად იყო სხვა და სხვა კულტურის მატარებელი საქართველოში, მაგრამ მთავრობამ, იმ მთავრობამ, რომელმაც სასულიერო წოდებათა პრეროგატივას მუდამ წინ აყენებს, ის მთავრობა, რომელიც თავის რუსეთში იცავს და ამბარებს ეკლესია-მონასტრების აუარებელ მამულ-სიმიდირეს, აი ეს მთავრობა ჩვენში აშკარად იწყებს სულ სხვა პანგებზე სიმღერას და ნუსხავს, რომ საქართველოს სამღვდლოების და მართმადიდებლობის წარსამართავად, სკოლებისა და მონასტერ-ეკლესიების სათანადო დასაცავად საჭიროა მთელი საეკლესიო მამული ხაზინის საკუთრებაში გადავიდეს, ხოლო სასულიერო პირთ მთავრობა უზრუნველყოფს ფულის საშუალებითო³⁾ რა უნდა ითქვას ამ „ლოიალურ“ განზრახვებზე, გარდა მოწონებისა!! მაგრამ რუსეთის სინოდისა და რუსიფიკატორ ეგზერხოსების საქმეების დაგვირგვინება, რასაც ხელს უწყობდა ბრჰყვილა ლითონით დაბრმავებული ჩვენი სამღვდლოების შესამჩნევი ნაწილი — ნამდვილად ნიშნავდა იმავე უმაღლეს სახელმწიფოებრივ ინტერესების სამსახურს, რომლის სამსხვერპლოდ დიდძალი ჩვენი მამული იქმნა ხაზინის ხელში გადასული. თუ რაოდენად დიდი მამულები გადადიოდა ამ სახით რუსეთის ხაზინის ხელში, ეს სჩანს იქიდან, რომ თ. ვარან-

კოვის მიერ დანიშნულმა კომისიამ, ს. ს. ფადეევის თაოსნობით გამოარკვია, რომ საეკლესიო მიწებზე 1838 წ. დაბინავებული იყო 11,176 კომლი გლეხ-კაცობა და ნაღდი ფული ეკლესიას ჰქონდა 97 ათასი მანეთი¹⁾.

საქართველოს საეკლესიო მამულების ბედი საბოლოოდ გადაწყდა 1852 წელს. ეკლესიების ბედსა და მის ქონებრივ ავლა-დიდებაზედ ალ. ფრონელი სხვათა შორის მოგვითხრობს: საქართველოში „ეპარქიები შეამცირეს, მრავალი სამრევლო ეკლესია დახურეს, გააუქმეს საეკლესიო მამულები და ხაზინას ჩააბარეს“²⁾ მათი მოვლა-პატრონობა. საეკლესიო მამულების გამგე მოურავები საეკლესიო აზნაურნი გაირიყნენ და მშვიერ-მწყურვალნი იხოცებოდნენ“³⁾. აი მთავრობის მზრუნველობა საეკლესიო მამულების და ხალხის საქმეებში.

ის მწარე ბედი, რომელიც ერგო ამერეთის საქართველოს, წილად ხვდა აგრეთვე იმერეთის კუთხეებსაც. ამერეთში ხაზინის განკარგულებაში გადავიდა 136 ათასი დესეტინა ტყე და 1.175 ნაქერი სხვა და სხვა ხარისხის მიწა-ადგილები. გურიის სამღვდლოებამ ჩააბარა ხაზინას მთელი 22,520 ქცევა მამული, ხოლო იმერეთისამ 39,324 ქცევა, სამეგრელომ კი 43,530 ქცევა. მარტო აღნუსხულ მიდამოებიდან მიიღო ხაზინამ არა ნაკლებ ნახევარ მილიონ ქცევა მამულისა.

ასეთივე საშუალებით უნდოდა ხაზინას ხელში ჩაეგდო უცხოების მიწა-ადგილები ჩვენში. ნუ თუ აქაც საზღვარ-გარეთელ ეკლესია-მონასტრების ბედი აწუხებდა მთავრობას?! მაგრამ ევროპა იმდენად უგუნური გამოდგა, რომ რუსეთის კეთილ განზრახვაში სამართლიანად შეიტანა იქვი და ძლით ააღებინა რუსეთს ხელი თავის უმაღლეს სახელმწიფოებრივ ინტერესების საქმეებზე.

მაგრამ რუსეთმა ძლიერ კარგად იცოდა, რომ „სადაც არა სჯობს, გაცლა სჯობს...“ და თავის უუტკბილეს აგრესიულ პოლიტიკის სამსახურს სხვა მხრივ შეუდგა. მართალია, ისე ერთბაშად, ისე ფართოდ ვერ მოახერხებდა ადგილობრივ ხალხის მამულის ხელში ჩაგდებას, — როგორც საეკლესიო და კერძო პირთა მამულებისას ახერხებდა, მაგრამ თვით

¹⁾ Кавказские депутаты въ 3-ей Гсеуд. Думѣ 83. 171-172.

²⁾ იქვე, გვ. 182

³⁾ Мадзе „Историч. записка“...

¹⁾ ესაძე, გვ 178 ტ. II.

²⁾ კურსივი ცოტა ტემაშიაც ჩვენი იქნება — თ. ლ.

³⁾ იხ. ალ. ფრონელი: „ამბობება კახეთისა“ 1812 წ ისტორიული ამბავი, გვ 64

შინაურ ცხოვრების საქმეებშიაც შეიძლებოდა საქმის დიდად წინ წაწევა.

მკითხველი მიხვდება, რომ ჩვენ აქ მხედველობაში გვაქვს რუსეთის მთავრობის პოლიტიკა, გატარებული ჩვენი ხალხის მიწათმფლობელობის საქმეებში. როგორც ვიცით, საქართველოში მე-XIX საუკუნის დასაწყისში მიწათმფლობელობა არ იყო სათანადოთ გამორკვეული. მიწების დამიჯვნა ხომ წინად არ იცოდნენ; ასეთი წესი მამულების საზღვრების გამორკვევისა რუსეთში მხოლოდ ეკატერინე მე-II-ის დროიდან დაიწყო (1765 წლის 1¹) ენკენისთვის მანიფესტით. — დოღგოვი). საქართველოში კი განუწყვეტელ ომიანობის გამო, საქმე ერთიანად აწეწილ-დაწეწილი იყო და რა თქმა უნდა აგრე რიგად ამღვრეულ წყალში თევზების ქერაც ადვილად მოსახერხებელი იქნებოდა.

მთავარი საქმე მდგომარეობდა მიწა ადგილზე საკუთრების უფლების გამორკვევაში. თანამედროვე სამოქალაქო უფლების ანბანი ხომ კერძო საკუთრების ჩამოყალიბება—ხელუხლებლობაა. ამიტომ პირველად რუსეთმა დააწესა ჩვენში სახაზინო ექსპედიცია სხვა და სხვა ნაწილებით. ამ ექსპედიციის მოღვაწეობა მეტის მეტად მკაცრი და შეუწყნარებელი გამოდგა ჩვენი ხალხისათვის. განსაკუთრებით ეროლოვის ზომები ჩაითვლება კლასიკურად ამ დარგში, რომელმაც 1817 წელს გამოსცა ბრძანება, რომლითაც ერთი წლის განმავლობაში ყოველ მიწის მესაკუთრეს უნდა წარედგინა სადაც ჯერ არს თავის უფლების შეურყვევლი საბუთები. ერთი შეხედვით ამ აქტში არაფერია არა-ჩვეულებრივი. მაგრამ თუ კარგად დავაკვირდებით მას, ჩვენ დავრწმუნდებით, რომ ასეთ პოლიტიკით ერთიანად დაინგროვდა მცხოვრებთა ინტერესები. ეროლოვის ზომებს სხვა მკვლევარნიც პირდაპირ შეუწყნარებლად სთვლიან. ასე უყურებს მაგ. ამ საკითხს ეგიაზაროვი¹), რომელიც ენება ეროლოვის ბრძანებას 20 მაისის (1817 წლ.) თარიღით გამოცემულს, რომლითაც სახაზინო ექსპედიციისათვის მესაკუთრეებს საბუთის ქაღალდები უნდა წარედგინა ერთი წლის განმავლობაში. ანალოგიური ბრძანება იყო გამოცემული, როგორც აღმოსავლეთ საქართველოში ისე „იმერეთის სამართველო“-ს საბრძანებლოში. ამ ბრძანების თანახმად მესაკუთრეს არ შეეძლო თავისი საკუთარი მამული თავისი სრული ნებითა და ინ-

ტერესით გაეყიდნა ან ახალი შეეძინა. მიწის მყიდველს მიწას მყისვე ჩამოართმევდნენ, როგორც კი მიწის გამყიდველი მთავრობას ყოვლად შეურყვევლ საბუთებს არ წარუდგენდა მიწის საკუთრების გამამართლებელს. ასეთ საბუთების შოვნა კი სრულებით არ შეეძლო ჩვენს გლეხობას—სრულიად უცოდინარს ბუუროკრატიულ წესებისას, რომელსაც არ ესმოდა რუსული ენა და ვინაობა იმ დაწესებულებისა, რომელთანაც მას საქმის დაქერა უწევდა. ძველ ქართულ საბუთის ქაღალდებს კი ყალბად რაცხავდნენ რუსის მოხელენი.

მდგომარეობა მართლა რომ აუტანელი იყო. დიდ ძალი მამული უნდა გადასულიყო ხაზინის ხელში. რომ უკანონო გზით მიწების შეძენა რამდენადმე სამართლიანობის ფარგალში მოემწყვდიათ, მთავრობის დაწესებულება უკანასკნელ შემთხვევაში დასტურს დართავდა მიწების მოძრაობას, თუ ქართველი მემამულენი სახელმწიფოს ქონებათა პალატიდან გამოიტანდნენ მოწმობას, რითაც შესაძლებელი იქნებოდა მოხელეთა დარწმუნება, რომ ესა და ეს მამული ხაზინის საკუთრებას არ შეადგენდა. მაგრამ ასეთ მოწმობას ვინ მისთავაზებდა ტეტია გლეხებს, როდესაც მოწმობის გამცემნი ხაზინის ინტერესების დამცველნი იყვნენ. და რომ მთავრობის მოხელენი მთელ მე-XIX — საუკუნის სივრცეზე არა ჩვეულებრივ ზომებით ხელიდან აკლიდნენ ქართველ ხალხს თავის მიწა-წყალს, ამას ხომ დღეს არაფერ არ უარპყოფს. ამ ფაქტს სრულებით არ უარპყოფს მეფის მოადგილე გრაფი ვორონცოვ-დაშკოვიც, როდესაც ამბობს: „ჩვენს მიწის საკითხის პოლიტიკაში სპარბობდა მისწრაფება, შეედგინათ ხაზინის ფონდი სახელმწიფოს მომავალ საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად. თუნდაც ეს მისწრაფება კერძო პირთათვის საზარალო ყოფილიყო“²).

ამაზე ნათლად, ამაზე მკაფიოდ მთავრობის პოლიტიკის აღწერსხვა და დახასიათება ვისლა შეუძლია ბატონებო?

²) იხ. Графъ Воронцовъ-Дашковъ „Всеподданейшая записка по управлению Кавказскимъ краемъ“ გვ. 58.

თევდ. ლლონტი.

(დასასრული იქნება)

¹) С. А. Егiazаровъ „Формы крест. землевл. въ Кусаис. губ. и возникновение спортныхъ земель“ „Св мат.“ т. I ч. I გვ. 200.

ქართული თეატრის გარშემო

შანშაშვილის გამოსვლა ქართულ სცენაზედ მეტად ტიპიური მოკლენაა, და მართა ამიტომ შეიძლება ამაზედ ღაზარაკი, თორემ არც ერთი პწკარი სიხლის ან უკუკისობისა მას არ შეუტანია ჩვენი ძელხომენის ტაძარში.

ერთი მხრით მოუხეშავი მიხვრა-მოხვრა, დამოკიდებული მისი კომპლექციისაგან, მეორე მხრით ღრუჯაი მიზიკა და კლუხის შეუფერებელი ჰათოსით ღაზარაკი („მსხვერპლი“—ჯანო), ერთხელ კიდევ გვიმტკიცებს, რომ ჩვენს არტისტებს ფიქრადაც არ მოსდით რაიმე არამთუ სკოლის, უბრალო დისციპლინის მიმდევრობა თავიანთ მოქმედებაში.

ზოგ მათგანს თითქო ნიჭის ჩანასახიც აქვს, მაგრამ არტისტიული შეგნება აკლიათ; არამთუ მთელი ზიესის მთლიანობა გარეგნით არასოდეს არა ღაგდება მათს „თამაშში“, ზირადი როლებით ბოლომდე გამსჭვალვაც შეუძლებელია მათთვის. არ გვაწოვს თითქმის არც ერთი წარმოდგენა, სცა ისეთი ნიჭიერი მსახიობნიც კი, როგორიც არიან მაგ., ზარდაღიშვილი, დავითაშვილი, ქიქოძე და სხ. ბოლომდე მთლიანი შთაბეჭდილება გამოგვეტანს.

ზოგ ადგილს თითქმის უმალესი ნიჭის გამოჩენიი გაატარებენ—ზოგს კი ისეთის მოუხეშაობით, რომ გიგვიანს—ნუ თუ ეს ერთი და იგივე ადამიანია. რა არის მასზე? რასაკვირველია, უზირველეს ეოგლისა უწვრთხელობა რომელიმე სკოლის ან მტოდნე ჰირის ხელმძღვანელობით და მეორედ—საკუთარი უხარის უქონლობა მუშაობა შეგნებაში.

ჩვენი ახალგაზრდა მსახიობნი, როგორც ჩვენი ხალგაზრდა ჰოეტებიც, შეგნებულად თუ შეუგნებულად მისდევენ იმ ფორმულას, რომელიც ერთ კერძო ღაზარაკში გამოსთქვა თავის თავზედ აღ. შანშაშვილმა: „ბუღბულს რად უნდა სწავლაო“. ეს ფორმულა არა მართო ზურელე შეგნების მიმასწავებელია, იგი ბუნებრივისიზარმანის მახეუნებელიც არის. ეოგულს ხელაგნების მოტრთვალე ადამიანს, თუ კი სურს საკუთარი განცდანი სხვასაც განცდევინოს და არა თავისი თავი დაატკობს მხოლოდ, როგორც თვალდახუჭულმა მამულმა, უნდა ჰქონდეს არამთუ სწავლა-განათლება საზოგადოთ და ხელაგნების დარგებშიაც, არამედ საკუთარის ნიჭის გათ-

ვითინობიერებაც. არტისტს ღრმად უნდა ჰქონდეს შესენილი ის მცნება, რომ მარტო მაშინ შესძლებს სხვასზედ მოქმედებას, როცა თვითონ ღრმად შეითვისებს სავანს, რომელსაც მაუერებელთ თვალწინ უეეენებს. ეს კი ჩინური ანბანივით ეჩოთირებათ თითქო ჩვენ მსახიობთ.

ნიჭს, როგორც ტალანტს ღვთისას, ჩვენი ახალგაზრდა მსახიობნი და ჰოეტები, მართალია, მიწაში არა ფლავენ, უხეირო შეიღებავით, ჰირიქით მაშინვე ქვეყანას შეჰქირიან ხოდმე, მაგრამ მოტრიალება თანხისა, ანუ განვითარება-გაძლიერება ღვთის ნაბოძების სწავლით, ვარჯიშობით, აღზრდით მათთვის უცნობი ხიდაა. ვერ დაიხილებს ქართულობა უნიტობას, მაგრამ რამდენი აუარებელი ნიჭიერი ახალგაზრდა ჰქრება ცხოვრების ზედაზირიდან მხოლოდ იმიტომ, რომ მისი ნიჭი ერთ ჰირველყოფილ დონეს ვერ გასცილებაო.

ახალმოგვინილ შანშაშვილზედ, მკრანი ისიც არ ითქმის, რომ ნიჭიერი იუოს... არ ეტუობა მაინც... და კარგი იქნებოდა მუყაითის მუშაობით და სურვალით მაინც გადაეღახა საზოგადოების ურწმუნოება.

ამ შემთხვევაში საუკეთესო წასაძი მაგალითს წარმოადგენს შალიკაშვილი, რომელიც თავისი შეგნებული და დაკვირვებული თამაშით ეველასზედ მადლა სდგას ახალგაზრდებში და ეოგულთვის ჩინებულად თამაშობს. კარგი იქნებოდა რომ, როგორც რეჟისორს, მეტი უურადლება მიექცია ამხანაგებისათვის და ემოქმედნა მათზე, თორემ მაუერებელთ ძალაან აფრთხობს ხოდმე ჩანს ტომანხტომი თამაში უწვრთხელ არტისტებისა.

8 იანვარს ქართულ თეატრში წარმოადგინეს რუსულად „დალატი“, ეს იუო ჩამღვილი დატატო ელეუმეტალურ სსსცენო ხელაგნებისა. სცენის მოუყარულნი თითქო განკებ შეთქმულიევენ, რომ დრამა კომედიათ, ანუ უკეთ, ჰაროდიად გადაქციათ. ელისაბედ ჰამბაკურ-ორბელაინისა დიდი მადლობის დირსია კეთილის განხრახვილათვის, მაგრამ მსახიობი კი მეტად უხეირო გოდოდა. სცენაზედ ჩვენ ვხედავდით ზეისაბის მაკიურ, რადაც... „СМЪЬ французскаго съ нижегородскимъ“. როლის გაზეზირების კარდა, საჭირთა ადამიანის ცოდვად მაინც იცოდეს თუ რას ჰქვიან სსსცენო მოქმედება. ქალ-

ბატონი ელისაბედი კი მართლ ღაპრაკობდა; და არა როგორც ზეინაბი, არამედ როგორც სიერანტეის სელონში გაზრდილი არისტოკრატკა. ჭკეროვანის ჩუელა-პვით ზოგიერთი სიტუაციების და მარცვლების და თვალების ზეცაში აპერობით არ შეიქმნების ტრაგიზმი მდგომარეობისა.

ორაკლიზე ვიღამაც იბხუენჯა: „О, я не царевичъ, а... дворникъ“. მგონი, ეს მსჯავრი შეტად სასტიკია... „დგორნიკისთვის“: რაც უნდ იუვეს, დგორნიკებს მართლ მივრალი, აუალ-მუაღის მიფეარულ ხალხთან ჩხუბის დროს თუ უნდებათ ხელების ისე ქნევა, თვალების ბრალი და თავის ტრიალი და „ღალატში“ რომ ასეთი ქტკვისათვის შესაფერი ატომსიფერა არა უაფილა... შერე არისტოკრატულ „ღალატში“.

მაგრამ ეველახედ „უკეთესი“ იყო კობიაკოვი, ამბობენ კარგ „სტენის მოფეარედ ითვლებათ“. სტენა იქნა კიდევ უფარდეს მართლა, მაგრამ მუფურებელთა რა გადასახალა, არ ვიცი. კობიაკოვი, ამბობენ, თამაზობდა ოთარბეგის რეღს; ზეინაბი მართლაც ეძინდა: „ი... ტაჭარბეგეჰ“, მაგრამ ჩვენ ვხედავდით მართლ გამამუფელავებულ „ტარას ბუღას“, გარეგნობითაც და სნტიმენტალურ გულში ხელის ცემით და ხმის კანკალითაც და ოხვრით.

სხვებიც „ანსამბლს“ იცავდნენ.

არ შეგვიძლიან მხოლოდ გულის უური დრამატიული და ჩვენი საზოგადოების არ მივაქციოთ ქალბატონ თამარ უნჩაველის თამაშზედ. მართლაც, მას პატარა და მოკლე როლი ჭქონდა—ისახარისა, —მაგრამ ნიჭი და ცოდნა პატარაშიაც ისე კარგად სჩანს, როგორც დიდში. სუმბათაშვილის პიესით, ისახარი—სიმბოლოა „არაობისა“, ანუ უკეთ, აღმინისა, რომლის გულში უბედურებას იმდენი მწვავე დალი ამოუწვავს, იმდენი აუტანელი ტანჯვა გაუტარებია, რომ შეწვეტილა მასში გრძობა სინცხლისაც კი. იგი შიშისაც კი არ განიცდის სიკვდილის წინაშე და არა იმიტომ, რომ გულადაა, არამედ იმიტომ, რომ ქვეყნად აღარა დარჩენია რა: იგი „არა“ არის. და აი, ასეთი მძიმე როლი, მძიმე—აღმინისთვის, რომელსაც კიდევ აღელებს რამ ქვეყანაზედ—სურცხვოდ შესრულა თ. უნჩაველმა. იმის გაციებულს, გაქვავებულს სახეზედ ისეთი არა აღმინური, გარდუვალი, გრძობას გამოკლებული დიმილი გადირბენდა ხოლმე,

თითქო საუკუნეთა არარაობა მას განეცადა; ეს დიმილი, აღმინის დიმილი კი არა, განეყნებული არარაობის იღუა იყო... ქ-ნ უნჩაველის ხმა და სიტუაციები, საუკეთესოდ ეწეობდნენ მისკან განხორციელებულ აზრს. ეტეობა, ნიჭთან, ჩახეღულობის უნარიც ჭქონია და შეთვისებაც სცოდნია დედა აზრისა. ათასში ერთხელ რომ ხმას არ ეღალატნა და არ შეშლოდა კილო—სწორედ უნაკლო მსახიობი იქნებოდა. ეს ერთად ერთი „ნათელი“ წერტილი იყო, რომელზედაც აღმინის თვლი დაისვენებდა და ეს იყო—„არარაობა“.

„სს. გაზეთსა“ და დრამატიულ საზოგადოების შორის უცნაური დიალოგი მოხდა; ერთმანეთს უხსნიან თუ რაში არის და რაში არა კროვნული თავმოყვარეობის შეღახვა.

ქართულ დრამატიულ საზოგადოებას ვერ გაუგია, რომ ქართული ზრესის განდევნა ქართული თეატრიდან—მისივე შეურაცხყოფაა და გულუბრუნელოდ ამბობს: მე კი არა, მოფარადრემ განდევნაო და რუსულ ზრესის წარმომადგენელთ კი ადგილი მისცაო.

რასაკვირველია, ზრესის ეველა წარმომადგენელს შეუძლიან, თუ კი მოისურვებს, ფულთი შეიძიოს შესასვლელი ბილეთი, და ასეც სჩადის, მაგრამ ზრინციპიალურად ეოვლად შეუწინარებელია იფარით გაცემა ქართული თეატრისა და არ გამოეოფფა ქართული ზრესის ინტერესებისა. ეს მოკლებულია უბრალო ზრდილობისაც კი. უცხოთ რა მოვთხოვოთ და ჩვენ საკუთარ „დრამატიულ საზოგადოებას“ კი არ შევთერის ასეთი უდიერი ქტევა.

იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ დრამატიული საზოგადოება ქართულ ზრესის წარმომადგენელთ სამუდამოდ გადაკვეთილ ადგილს მიუჩენს და...თუ ეს საზარალოა დიდათ, განსაზღვრულ ფასს გადახდევინებს წლიურად, რომ ეველა გამეღელ-გამომეღელს არ შეედლოს მათთვის ხელის წამოკრა: „მინდა შეგიშვებ მინდა არაო“. ქართული ზრესა, როგორც საკუთარ სახლში, ისე უნდა გრძობდეს თავსა ქართულ თეატრის დარბაზში. მით უფრო, რომ ეს უფრო სასარგებლოა ქართული თეატრისათვის, ვიდრე ქართული ზრესისათვის.

Handwritten signature: ჯ. ვ. ვ. ვ. ვ. ვ.

რედაქტორ-გამომცემელი
რ. გაბაშვილი.

გამართულია ხელის მოწერა 1913 წლის

წელიწადი
მეოთხე

„ს ა ხ ს ა ლ ს ო გ ა ზ ე თ ი ზ ე“

წელიწადი
მეოთხე

უძველესი გაზეთის გარდა 1913 წელსაც გაზეთს ეძენება

„სურათებიანი ღამათემა“ (კვირაობით).

პრემიად 1913 წლის წლიური ხელის მოძვერნი მიიღებენ ორ წიგნს

- 1) უცხოეთის მწერლები. (400 ზგ.)
- 2) ქართველი მწერლები. (500 ზგ.)

გაზეთის ფასი ყველა პრემიებით წელიწადში 8 მ. 50 კ., ნახევარი წლით 4 მ. 50 კ., ერთი თვით 75 კ.

იმ ხელის მოძვერმა, რომელიც ორივე პრემიის მიღებას ფოსტით მოისურვებს, გასაგზავნ ხარჯად უნდა გამოგზავნოს ხელის-მოწერის ფასთან ერთად კიდევ ათი შაური. ვინც რედაქციის კანტორაში მიიღებს პრემიას, იმას ეს ფული არ გადახდება.

ხელის მოწერის პირობები: 1) წლიურ ხელის მოძვერთ გაზეთის ფასი (8 მან. 50 კ.) შეუძლიანთ გადაიხადონ ნაწილობით. „სახალხო გაზეთი“-ს კანტორა ღიაა დღ. 9—3 ს.-მდე და საღ. 5—7 ს.-მდე, გარდა კვირა-უქმეებისა.

მისამართი: Тифлисъ, Груз. газ. „Сахахо Газети“. поч. ящ. 190.

გამართულია ხელის მოწერა 1913 წლის

წელიწადი
მეორე

„ხმა კახეთისა“ - 3ე

წელიწადი
მეორე

1913 წელს ჯერ-ჯერობით გაზეთი გამოვა კვირაში ორჯულ, სუთმბატობით და კვირაობით იმავე ჰროკრანძით.

გაზეთის ფასი:	ფოსტით გაგზავნა.	სიღნაღში და სოფლებში.
ერთი წლით . . .	3 მ. 50 კ.	ერთი წლით . . . 2 მ. 50 კ.
ნახევარი წლით . . .	1 „ 80 „	ნახევარი წლით. 1 „ 30 „
ერთი თვით. . .	— 40 „	ერთი თვით . . . — 25 „

ცალკე ნომერი ყველგან 3 კაპ.

გაზეთის გამოწერა შეიძლება მხოლოდ თვის პირველ რიცხვიდან.

გაზეთის დასაკვეთი ფასი და სხვა ანგარიშები უსააუოდ ამ მისამართით უნდა გამოიგზავნოს:

Г. Сигнахъ К. I. Ткавадзе.